

8 SPOLEČNÁ ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA

8.1 Počátky: podpora domácích cen

V dnešní době je CAP soustava mnoha různých politik, ale nebylo tomu tak vždy. CAP byla nastartována v roce 1962, byla založena na udržování stabilně vysokých cen zemědělských produktů. Tato politika vedla k řadě problémů a problémy pak vedly k reformám. Ačkoliv reformy odstranily určité dílčí defekty, podstatné chyby se odstranit nepodařilo. Politikou původní, současnou i možnými dalšími reformami se budeme zabývat v této kapitole.

Různé země podporují své zemědělce různě. Bohaté státy zabezpečují svým farmářům stabilní vysoké ceny, kdežto chudé země je spíše podporují zaváděním kvót a cel na dovoz zemědělských produktů. V Evropě se s podporou tohoto sektoru hospodářství začalo již ve 20., 30. letech a v 50. letech již všech šest zakládajících členů EU provádělo cenové intervence na trhu se zemědělskými komoditami k zabezpečení vysokých cen těchto produktů, rozdíly mezi státy byly v tom, jak velké intervence a pro které konkrétní produkty byly poskytovány.

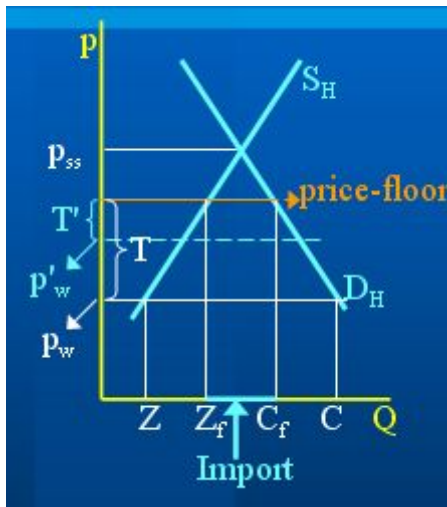
8.1.1 Základní price-floor diagram pro čisté importéry

Standardní ekonomická terminologie v souvislosti s podporou domácích cen, používá označení „price floor“ (cenové prahy, nejnižší povolená cenová úroveň) a tak i my budeme tohoto termínu v souvislosti s CAP používat.

EU ustanovila cenové prahy pro většinu zemědělských komodit (včetně mléčných produktů, hovězího a telecího masa, cukru apod.). Většinou jsou tyto ceny o 50% až 100% vyšší než jsou světové ceny. V současnosti jsou tyto ceny udržovány CAP autoritou především prostřednictvím intervenčních nákupů. Nicméně v počátcích zavedení CAP bylo EU téměř výhradně importérem zemědělských komodit a tak byly ceny zabezpečovány ovlivňováním množství importovaného zboží prostřednictvím cel (viz kapitola 4 – diagramy důsledků uvalování tarifních překážek obchodu). My si tyto důsledky ještě jednou, s konkrétním zaměřením na zemědělské komodity, připomeneme.

Cílem této politiky je uvalit taková cla, aby nedošlo díky importu k poklesu domácích cen potravin pod cenový práh.

Situaci si vysvětlíme na následujícím grafu.

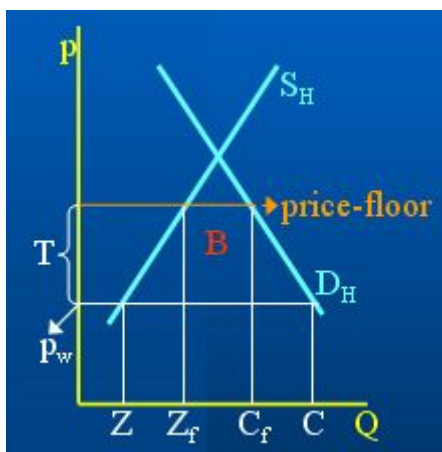

Cena p_w je světová cena komodity, cena p_{ss} je cenou vlastní soběstačnosti (uzavřená ekonomika). Price floor je cenový práh (p'') pod který se cena nesmí dostat. Aby této ceny bylo skutečně dosaženo, tak jsou na produkty uvalovány cla o výši T . Při takovýchto clech (resp. při takovéto prahové ceně) domácí dodavatelé jsou ochotni nabízet množství Z_f , ale domácí spotřebitelé poptávají množství C_f , rozdíl mezi D a S je tedy uspokojen importem. Pokud by ovšem prahová cena stanovena nebyla (nebyla by uvalována cla), tak by domácí producenti byli ochotni nabízet pouze množství Z , ale domácí spotřebitelé by poptávali C , rozdíl by byl opět zabezpečen importem, tentokrát však mnohem větším. Ekonomický důsledek prahové ceny je teda zcela zřejmý, umožňuje domácím producentům produkovat větší množství než pokud by byla dodržována politika obchodního liberalismu. Naopak importéři jsou schopni díky této politice uplatnit na trhu méně zboží.

Jedním ze základních znaků trhu s potravinami je cenová nestabilita, my si proto nyní vysvětlíme, co se bude dít, pokud světová cena stoupne z p_w na p_w' . V takovéto situaci dojde k tomu, že se sníží cla (tedy i celní výnos) na importované zboží na takovou úroveň T' , aby byla na domácím trhu opět zabezpečena stabilní cena na úrovni cenového prahu. Nyní musíme dodat, že takovéto „každodenní“ přizpůsobování cel světovému cenovému vývoji byl možný pouze do roku 1995. Nyní po uruguayském kole jednání již EU svá zemědělská cla tímto způsobem měnit nesmí.

Interpretace potravinových daní

Clas na potraviny můžeme interpretovat pomocí politiky cenových prahů, jako politiku volného obchodu s existencí „spotřebních daní“ o velikosti T a produkčních podpor o stejné velikosti.

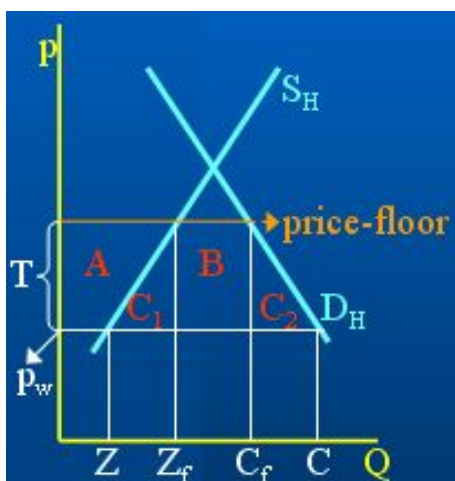

Spotřební daň znamená, že zákazníci platí za výrobek o T více než je světová cena a v takové situaci spotřebovávají C_f . Produkční podpora znamená, že ačkoliv producenti EU všude na světě prodávají za světovou cenu, tak od svých vlád ještě za každou vyprodukovanou jednotku obdrží podporu o velikosti T , za těchto podmínek jsou ochotni produkovat Z_f množství. Daňový příjem takto koncipované spotřební daně je pak $C_f * T$ a produkční podpora farmářům pak $Z_f * T$, tedy čistý výnos vlády je $(C_f - Z_f) * T$, což je v našem grafu oblast B .

Tento pohled je důležitý, neboť nám ukazuje, kam jdou nadbytečné platby spotřebitelů. Část o velikosti A směřuje domácím farmářům, část o velikosti B jde do rozpočtu EU a části C_1 a C_2 jsou nevyužity.

8.1.2 Efekty na daňové poplatníky, farmáře a spotřebitele

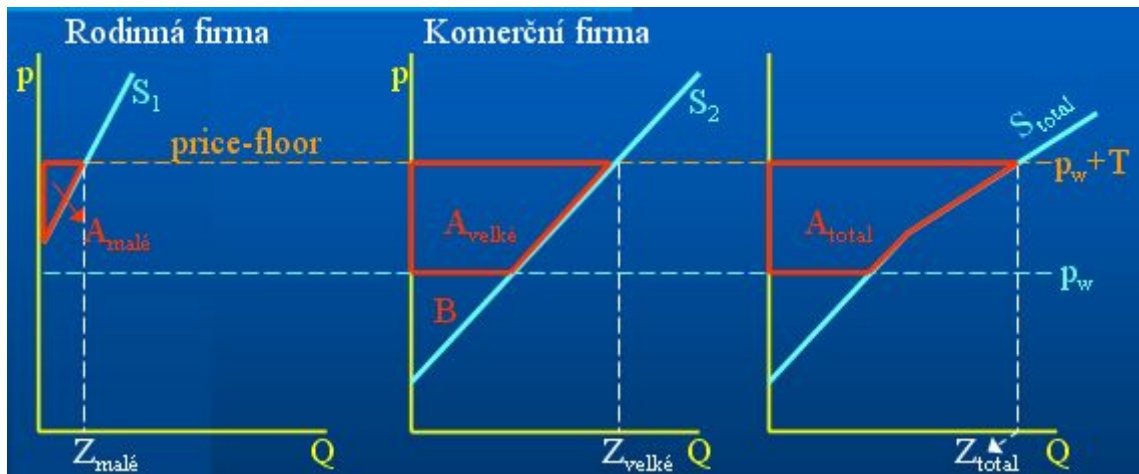
Celkový efekt bohatství

Spotřebitelský přebytek klesl o $A + C_1 + B + C_2$. První část $A + C_1 + B$ odráží vyšší náklady na spotřebu potravin, která je za takovýchto podmínek spotřebována. Druhá část C_2 to je ztráta užitku vyplývající z omezení spotřeby díky vyšší ceně. Pro výrobce pak tato politika znamená nárůst producentského přebytku o A , který je zabezpečen vyššími cenami a větším objemem prodeje.

8.1.3 Velikost farem, efektivita jejich produkce a distribuce zisků mezi farmáři

Farmář má na různých místech Evropy zcela odlišný význam. Jinak si asi představíme farmáře v Pařížské kotlině a jinak v Řecku. Ten francouzský bude disponovat obrovskou, nejnovějšími technologiemi vybavenou, farmou. Bude používat drahé osivo, rezistentní proti nákaze, které bude dále vylepšovat vysoce účinnými chemickými i přírodními hnojivy. Ke sklizni pak použije nejúčinnějších strojů a technologií. Naproti tomu v Řecku je farmář mnohem blíže tradičnímu pojetí. Farmy jsou malé a jejich vybavení mnohem jednodušší. Srovnáme-li tyto dva typy produkce zemědělských komodit, tak francouzské farmaření je mnohem více efektivní. Dále pak francouzští farmáři jsou obvykle součástí velkých korporací, kdežto v Řecku jsou obvyklé rodinné firmy. Náležitost buď k intenzivnímu, nebo tradičnímu zemědělství má pak velký význam pro distribuci zisků, plynoucích z cenových prahů, mezi farmáři.

K vysvětlení distribuce zisků mezi farmáři využijeme tohoto obrázku. Budeme předpokládat, že existují pouze dvě firmy v rámci EU. Jedna velmi velká komerční zemědělská firma a druhá malá rodinná farmářská usedlost. Nabídkovou křivku malé firmy vidíme v levém obrázku, velké firmy v prostředním a celkovou nabídku pak v pravém obrázku. Všimněme si, že S křivka malé firmy je výše položená než S křivka velké firmy a to právě proto, že intenzivní komerční zemědělství je obvykle mnohem efektivnější.

Světovou cenu jsme označili jako P_w . Při této ceně je schopna produkovat nějakou produkci pouze velká firma, pro malou náklady převyšují prodejní cenu. Avšak při cenovém prahu stanoveném na úroveň $P_w + T$ jsou schopny na trhu působit obě firmy. Konkrétně malá firma produkuje $Z_{malé}$ a velká firma $Z_{velké}$. Celkový výstup Z_{total} je pak sumariací obou.

Z diagramu vidíme, že přebytek výrobce plynoucí z cenového prahu A_{total} je distribuován poněkud nerovnoměrně. Malá technologicky zaostalá firma z něj získá pouze $A_{malé}$, kdežto velká moderně vybavená $A_{velké}$. Tedy tato politika sice zabezpečuje malým firmám, aby se na trhu udržely, ale mnohem více z ní získávají velké firmy.

Tento koncept nyní převedeme na příjmy. Malá firma získává pouze $A_{malé}$, kdežto velká $A_{velké} + B$. Příjmy velké firmy jsou tedy mnohem větší než příjmy malých firem, což směřuje například k tomu, že velké firmy mohou i nadále zvětšovat a zintenzivňovat své

farmy a tedy do budoucna ještě více využívat zisků plynoucích z cenových prahů, malé firmy jsou pak ve srovnání s těmi intenzivními stále zaostalejší a tedy jejich podíl na zisku plynoucí z politiky cenových prahu je stále menší.

Jak nespravedlivé mohou být zisky z CAP

Podle zprávy Evropské Komise z roku 1994 80% zisků z CAP je přerozděleno ve prospěch 20% farmářů. Důvodem je to, že 80% zemědělského výstupu je produkováno velkými, efektivními firmami a výnosy z cenových prahů právě kopírují velikosti firem.

Nyní si přerozdělování v rámci CAP ilustrujeme na několika číslech. V roce 1987 disponovala EU12 6,9 milióny farmářů a utratila 23 miliard EUR na CAP (65% tehdejšího rozpočtu). Z poměru 80:20 vyplývá, že 18,4 miliardy EUR bylo přerozděleno mezi 1,38 miliónu farmářů, což dělá 13 333 EUR na jednoho z 20% privilegovaných farmářů a rok. Přepočteme-li zbylých 20% rozpočtu CAP na ostatní, dostaneme 833 EUR na 80% farmářů a rok. Je tedy zřejmé, že CAP není politika podporující všechny zemědělce, ale politika silně zvýhodňující zemědělce velkých, intenzivních firem. Mimochodem předchozí čísla také znamenají, že 20% zemědělců EU spotřebovalo 52% celkového rozpočtu EU, tedy 0,4% celkové populace EU utratilo větší polovinu celkového rozpočtu.

Farm size class (hectares)	Number of farms (millions)	Share of EU12		
		Number of farms as share of total	Farm land in size class	Average farm size (hectares)
1 to 5	3.411	49.2%	7.1%	2.4
5 to 10	1.163	16.8%	7.1%	7.0
10 to 20	0.936	13.5%	11.5%	14.1
20 to 50	0.946	13.7%	25.7%	31.2
over 50	0.473	6.8%	48.6%	117.6
Total	6.929	100%	115 (mill.ha)	16.5

SOURCE: Table 3.5.4.1, *The Agricultural Situation in the Community, 1993*, European Commission.

V předchozí tabulce vidíme určitá reálná data týkající se zemědělství EU. V prvním sloupci jsme si roztřídili zemědělské firmy dle jejich velikosti. Druhý a třetí sloupec nám pak ukazuje absolutní a relativní podíl jednotlivých kategorií na celkovém počtu firem. Čtvrtý sloupec nám dokazuje, jak mnoho malých firem obhospodařuje pouze zanedbatelnou část zemědělských ploch, kdežto málo velkých pak disponuje téměř polovinou všech zemědělských ploch. Poslední sloupec pak ukazuje velikost typické firmy jednotlivých kategorií.

Pro pochopení rozdílu mezi jednotlivými farmáři bude pro nás mnohem prospěšnější následující tabulka.

Income generated by the farm, by income class (euros per year)	Number of holdings (millions)	Number of holdings as share of all holdings	Average annual farm-income per farmer ¹	Average size (hectares)	Farm net value-added per hectare
0-5 000	2.0	45%	€900	15.0	€287
5 000-10 000	1.0	22%	€7 300	18.4	€668
10 000-20 000	0.9	20%	€14 100	27.8	€813
20 000-30 000	0.3	7%	€24 300	37.4	€1 061
over 30 000	0.3	6%	€51 800	55.4	€1 527
All holding	4.4	100%	€9 300	22.3	€762

¹ Specifically, per unit of full time equivalent of unpaid labour. Hectares refer to Utilized Agricultural Area (UAA). Sample includes only 'commercial farms'; see text. Here 'euros' means ECU, the euro's predecessor which was used in EU accounting.

SOURCE: Table 3.2.4, *The agricultural situation in the Community, 1993*, European Commission.

První sloupec dělíme zemědělské firmy dle jejich ročního příjmu. Druhý a třetí sloupec nám pak ukazuje absolutní a relativní podíl firem v jednotlivých kategoriích. Klíčový je pro nás čtvrtý sloupec ukazující průměrný roční příjem na farmáře v dané skupině. V první skupině je příjem 900 EUR za rok, což je necelých 3 EUR na den, tedy příjem srovnatelný s příjmem v Indii či Číně. Lidé náležící do této skupiny se zemědělství nevěnují na plný úvazek nebo jsou závislí na příjmech jiných členů rodiny či na sociálních dávkách. Druhým extrémem je poslední skupina, kde je již farmaření velmi lukrativním způsobem obživy.

Situace je však ještě mnohem více nespravedlivá, než jak vidíme v předchozí tabulce, neboť tabulka zahrnuje a rozčleňuje pouze ty farmáře, kteří převyšují určitou minimální velikost farmy, několik miliónu velmi malinkých farem zde není vůbec začleněno. Srovnáme-li dvě předchozí tabulky, uvidíme, o jak velkou část se jedná. V druhé tabulce jsou totiž zahrnuty firmy, které disponují alespoň 15ha zemědělské plochy, z první tabulky však dokážeme vyčíst, že většina farem je menších než oněch 15ha (2/3 firem EU12 bylo dokonce menších než 10ha). Uvědomíme-li si souvislosti mezi velikostí farem a jejich výstupy a mezi velikostí výstupů a podporami CAP, zjistíme, že oněch 900 EUR na rok je větší příjem, než jaký většina farmářů dosahuje. Teď je jasné, proč mnoho Evropanů farmaření opouští, ačkoliv podpora celkového zemědělského sektoru je tak velká.

8.1.4 Nerovnost v příjmech spotřebitelů a „regresivní zdanění“

V předchozích analýzách jsme všechny spotřebitele hodili do jednoho pytle a touto agregací se nám podařilo ukrýt jeden významný efekt. A to, že vysoké ceny potravin postihují chudé spotřebitele mnohem více než ty bohaté.

Je jasné, že jídlo je ta komodita, která se kupovat musí. Jiné komodity (např. nové auto, dům místo bytu, úspory apod.) si lidé pořizují pouze, pokud jejich příjem přesáhne určitou hranici, zjednodušeně, pokud mají co jíst (popř. kde bydlet). Procento výdajů na jídlo z celkového rodinného rozpočtu je tedy mnohem vyšší u chudých rodin, než u rodin bohatých. Tedy i procento výdajů, které jde na daně z potravin je vyšší u chudých rodin než u rodin bohatých.

Uvedeme si příklad. Průměrná francouzská rodina vydá 18% svého rozpočtu na potraviny. Rozdělíme-li ale všechny francouzské rodiny do dvou kategorií na spíše chudé a spíše bohaté, tak se podíl téměř zdvojnásobí u chudých (30%) a zmenší na polovinu u bohatých (9%). Za této situace zvýšíme cenové prahy na potraviny například o jednu třetinu, tedy průměrné výdaje na potraviny se zvětší také zhruba o jednu třetinu, tedy z 18% na 24%. Rozdělíme-li ale opět domácnosti na dvě skupiny, pak u té chudší vzrostou výdaje ze 30% na 40% (tedy o 10% celkového příjmu) a u té bohatší pouze z 9% na 12% (tedy o 3% celkového příjmu). Z toho jasně vyplývá, že cenové prahy mohou být považovány za příklad regresivního zdanění, kdy čím větší příjem, tím menší podíl daně na celkových výdajích.

Důsledky politiky cenových prahů můžeme shrnout v tyto závěry:

- Zisků plynoucích z politiky cenových prahů si mnohem více užívají velké zemědělské firmy, neboť produkují více a jsou mnohem efektivnější, malé firmy z této politiky těží mnohem méně. A protože příjmy farmářů velkých zemědělských korporací jsou mnohem větší než příjmy zemědělců malých rodinných firem, je tato politika politikou podporující bohaté. Krátce řečeno, dochází k distribuci od chudých zemědělců k bohatým zemědělcům.
- Politika cenových prahů je politikou silně působící na spotřebitele, neboť ti musí za potraviny platit vyšší ceny. A protože podíl výdajů na potraviny je mnohem vyšší u chudých rodin než u rodin bohatých, tak tato politika silněji znevýhodňuje chudé a můžeme ji označit jako politiku regresivní spotřební daně. Krátce řečeno, i zde dochází k distribuci od chudých rodin k rodinám bohatým.

8.2 Problémy CAP

V prvních letech své existence byla CAP politickým snem. Ustanovení cenových prahů nad světové ceny znamenalo větší výdělků pro farmáře, tedy ti to byli spokojeni. Tato konjunktura v příjmech zemědělců byla v přímém souladu s cílem EU zajistit sociální kohezi mezi venkovskými a městskými částmi Evropy. Vysoké ceny zabezpečovaly stále rostoucí produkci potravin, což bylo vnímáno jako velmi pozitivní jev, neboť se EU stávala stále méně závislá na importovaných zemědělských komoditách. A navíc ty potraviny, které byly i nadále importovány, přinášely do státní pokladny, díky clům zabezpečujícím dosažení alespoň cenového prahu, nemalé finanční prostředky.

Jediní, kdo mohli proti takovéto politice vznášet námitky, byli spotřebitelé, kteří museli platit za potraviny vyšší ceny. Ale skutečnost byla taková, že i tato skupina ekonomiky byla s CAP spokojena a to ze tří důvodů:

- Průměrné příjmy obyvatelstva v 50. a 60. letech rapidně rostly. Rostly mnohem rychleji než ceny potravin, tedy podíl výdajů na potraviny k celkovým výdajům stále klesal. To, že neklesal tak rychle, jak by mohl bez CAP, si lidé neuvědomovali.
- Během druhé světové války a v době jejích dozvuků byly dodávky potravin velmi omezené, lidé trpěli hladem. V 60. letech si obyvatelé ještě velmi dobře

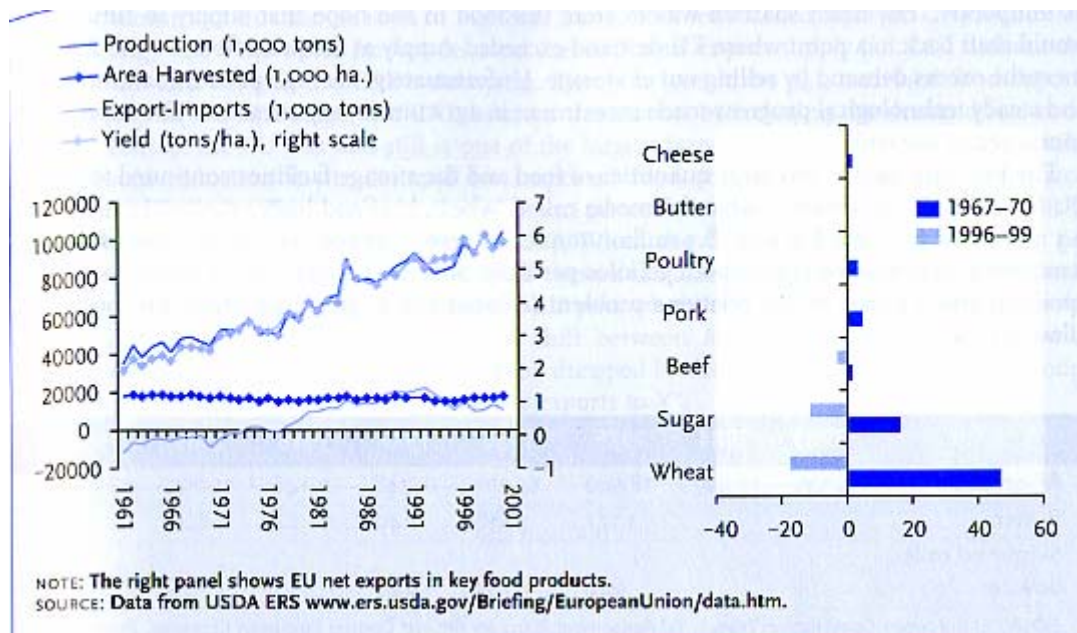
pamatovali tuto dobu, je tedy zřejmé, že růst produkce potravin a snížení závislosti na importu těchto komodit byly vnímány jako velmi pozitivní trendy.

- o Spotřebitelé trpěli velkou dávkou empatie vzhledem k farmářům. Ještě dnes mnoho Evropanů upřednostňuje zemědělství před ostatními aktivitami v ekonomice. Existuje totiž přesvědčení, že zemědělci zabezpečují obživu celé společnosti a tak společnost se na oplátku zase musí postarat o obživu jim.

8.2.1 Problém nabídky

Poválečná perioda byla obdobím revolučního rozvoje v zemědělských dovednostech. Nově zaváděné technologie umožňovaly farmářům rozšiřovat svou produkci. Novými technologiemi máme na mysli vývin nových úrodnějších plodin, rozvoj využívání nových účinnějších pesticidů a herbicidů, celkově efektivnější hubení škodlivého hmyzu apod. Obrovské rozšíření nových velkých zemědělských obráběcích strojů spolu s účinnými chemickými podpůrnými a ničivými prostředky znamenalo, že na obdělávání větších ploch bylo zapotřebí stále méně pracovníků. Obecně jsou tato období zefektivňování zemědělských výrob označována jako „zelené revoluce“.

No, a protože CAP odměňuje výstup, farmáři přecházeli k tomuto novému, mnohem intenzivnějšímu zemědělství. Nevidané důsledky tohoto nového zemědělství můžeme vidět v následujícím obrázku.

Na prvním obrázku vidíme, že produkce pšenice během let 1961–1971 stoupla o 50% a nikoliv proto, že by vzrostla obdělávaná plocha, ale proto, že vzrostla výnosnost. Na pravém obrázku pak můžeme vidět, jak se EU přetransformovala z importéra zemědělských komodit na exportéra. A ačkoliv nárůst produkce u většiny komodit byl chápán jako důvod k oslavě, tak přesně tento nárůst se stal zdrojem problémů CAP.

Základním problémem je to, že ceny potravin nejsou odvislé od poptávky po potravinách. Normální by bylo, že při tak obrovském nárůstu produktivity by ceny klesaly. Tento vývoj vidíme u světových cen, kdy ceny potravin klesají v průměru o 2% za jednu

dekádu, tento vývoj však nemůžeme vidět u evropských cen, kdy politici nechtějí ke snížení prahových cen přistoupit. Co se týká nabídky, tak ta stále roste, což vzhledem k systému evropských dotací do zemědělství, je pochopitelné. Nabídka roste mnohem rychleji než spotřeba. Důsledkem je, jak již bylo zmíněno, že u většiny komodit se stalo EU z importéra exportérem.

Instituce EU se stala největším nákupčím potravin

Když EU přestalo být importérem, nestačilo k udržování cenových prahů již jen správná manipulace se cly a tedy s množstvím potravin, které se dostanou na trh EU. Nastala situace, že i kdyby se zakázaly všechny importy, tak by nabídka v EU převyšovala poptávku. V takovéto situaci, kdy se nedala ovlivnit nabídka, začalo EU ovlivňovat poptávku a to tak, aby se potkala s nabídkou nejméně na úrovni cenového prahu nebo výše. Jinými slovy, EU začala poptávat přebytečné potraviny a stala se tak hlavním odběratelem potravin. Což sebou přináší dva významné problémy a to skladování a finance.

8.2.2 Hory obilí, hovězího a másla: problém skladování.

Instituce EU neumí využít zakoupené potraviny k účelu, ke kterému prvotně slouží, tedy k jídlu a tak nastává problém, co s nově nakoupenými zásobami provést. Když se potravinové přebytky objevily poprvé, EU si myslela, že jde jen o přechodný problém. A tak klíčovým řešením stalo uskladnění potravin s domněnkou, že v budoucnosti se nabídka zase sníží a potraviny budou nabídnuty ke spotřebě. Naneštěstí ale vysoké ceny garantovaly, že prodej bude výhodný i v budoucnu a tak se nabídky nezmenšovala. K tomu navíc přišel další pokrok v zemědělské výrobě, který farmářství ještě zefektivnil a tak se investice do tohoto sektoru stály ještě atraktivnějším a nabídka ještě dále rostla.

EU pokračovalo v nákupech obrovského množství potravin a vhodných skladovacích ploch ubývalo. EU začalo být médií označováno, jako vlastník hory obilí, másla a hovězího. Například v roce 1985 EU mělo uskladněno 18,5 miliónu tun cereálií, což činilo 70kg na jednoho obyvatele. Potraviny se samozřejmě začaly kazit a čím dál více lidí si uvědomovalo, že politika CAP není bezproblémová.

8.2.3 Dumping a mezinárodní námitky

Export byl jedním z řešení, jak čelit potravinovým přebytkům. Ale protože ceny v EU byly vyšší než ve zbytku světa, znamenalo to, že exportéři by museli potraviny nakupovat za vyšší ceny a za nižší prodávat. A protože je jasné, že za těchto podmínek nebude chtít žádný exportér na trhu působit, EU zavedlo exportní restituce (exportní refundace), což byly platby uhrazující obchodníkům ztráty. Co se týká označení dumping, tak to se standardně používá v souvislosti s prodejem za cenu, která je pod náklady výroby. Dumping nepotravinového zboží není v pravidlech WTO povolen, obzvláště, pokud se jedná o dumping financovaný státními podporami. Od Uruguayského kola jednání však WTO zavedlo mnoho restrikcí v používání dumpingu i pro zemědělské komodity.

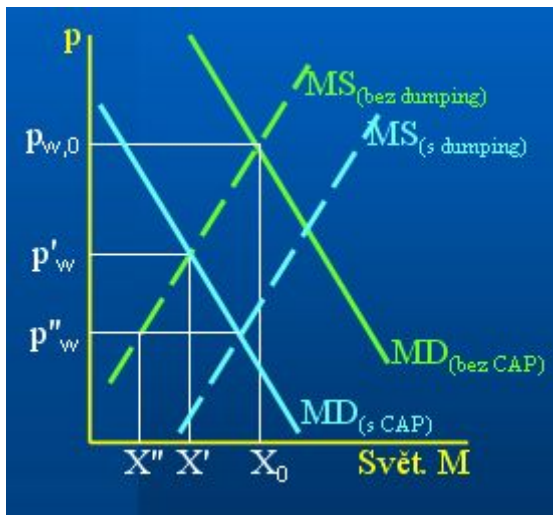
Problémem dumpingu je, že snižuje světové ceny potravin a tímto ubližuje ostatním exportérům potravin vně EU. Nejvíce EU touto politikou škodí velkým světovým exportérům

zemědělských komodit označovaných jako Cairns Group, kde patří Argentina, Austrálie, Bolívie, Brazílie, Chile, Kostarika, Guatemala, Nový Zéland, Paraguay, Filipíny, Jihoafrická republika, Thajsko a Uruguay, ale tato politika neméně škodí také USA i Kanadě. Námitky jiných států světa se staly jedním z důvodů, proč se v roce 1992 přistoupilo k reformám CAP, které si vysvětlíme později.

Ekonomické souvislosti vlivu CAP na světový trh potravin

Již od svého počátku cenové prahy v rámci CAP poškozovaly jiné národy. A to tím, že byl výrazně omezen import do zemí EU z ne-členských zemí. Ne-členské země pak čelily nižší poptávce a tak docházelo k poklesu světových cen potravin. Potom, co se přebytky potravin v EU začaly hromadit, a EU přistoupilo k podpoře exportu, se postižení ne-členských států nadále zhoršilo, neboť EU zvyšovalo nabídku potravin a tím dále snižovalo světové ceny.

Ekonomické souvislosti si nejlépe vysvětlíme na následujícím grafu.

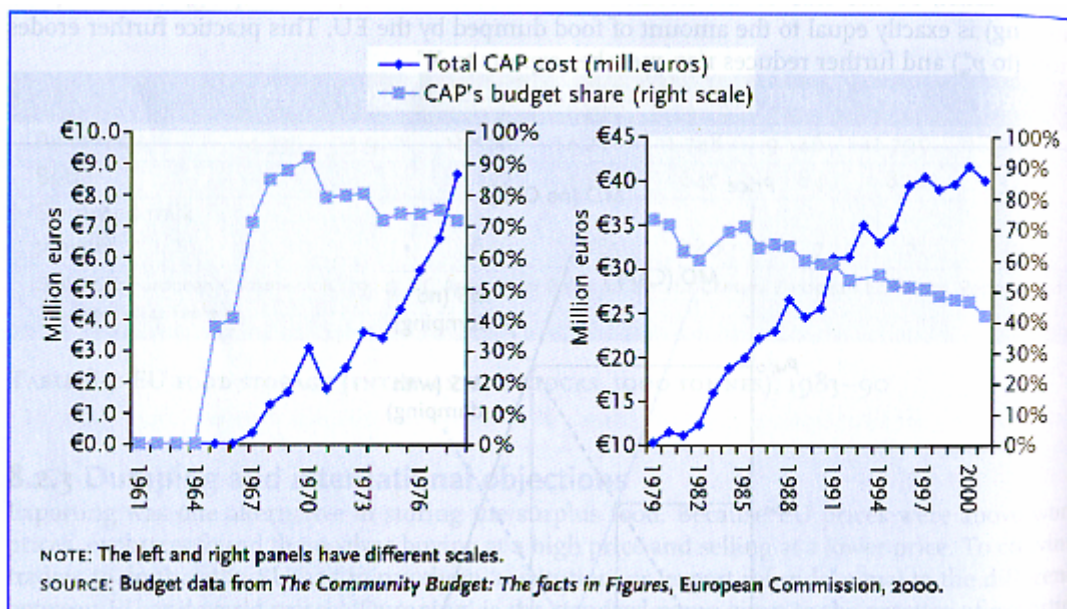

MD je importní poptávka a MS je importní nabídka. Nejprve budeme uvažovat situaci bez CAP a bez dumpingu, tedy situaci, kdy rovnováha nastává při cenové úrovni $p_{w,0}$ a celkové velikosti exportu X_0 . V první etapě CAP ovlivňovalo světovou poptávku, kdy EU (původně největší importér potravin na světě) tak zvýšilo vlastní produkci, že již nemuselo tolik importovat a celosvětová poptávka po potravinách klesla. Rovnováha za této úrovně nastala při ceně p'_w a velikosti importu X' . V následné etapě CAP pak došlo k tomu, že EU začalo své přebytky exportovat, zvýšilo tedy celosvětovou nabídku. Za této situace pak rovnováha nastala ještě při nižší úrovni cen p''_w a menším objemu importu X'' . Tedy CAP vedla ke snížení světových cen potravin a také k poklesu celkového importu těchto komodit.

Většina zemí světa používá určitý stupeň importního protekcionismu na potraviny, takže, ačkoliv CAP zhoršuje stav na celosvětovém trhu potravin, musíme brát v potaz, že není jedinou zemí, která takto koná. Co se ovšem týká podpor exportu, tak tam již tyto praktiky tak obvyklé nejsou a praktikují je především EU a USA, které dokonce občas u některých komodit rozjíždějí subvenční války.

8.2.4 Problémy s rozpočtem

Druhý významný problém po narušování celosvětového potravinového trhu spojený s CAP je problém rozpočtový. I když CAP znamená přínos peněz do rozpočtu díky uvalování celní ochrany na potraviny, znamená mnohem větší výdaje v podobě exportních subvencí. Dalšími výdaje jsou výdaje na uskladnění potravin získaných v intervenčních nákupech k zajištění prahových cen. Rozpočtovou situaci CAP můžeme vidět v následujícím obrázku.

S CAP se začalo v roce 1962 a do roku 1965 tato politika nepředstavovala žádné pozitivní výdaje. Po této úvodní etapě avšak náklady na její provedení stále rostou. Podíl CAP na celkovém rozpočtu se také nejprve stále zvyšoval, ale okolo roku 1970 dosáhl svého maxima na přibližně 90% a od té doby mírně klesá.

8.2.5 Problém s příjmy farmářů

Navzdory velkým rozpočtovým výdajům a vysokým platbám spotřebitelů za potraviny, CAP nezajišťuje farmářům ani příjmy na úrovni průměru EU. V roce 1990 byl průměrný příjem zemědělců na úrovni 40% průměru všech pracovníků EU12. Většina rodin farmářů žije z jiných příjmů než z příjmů ze zemědělské činnosti, zemědělství prostě není příliš lukrativní obor. Jak je to možné, že miliardy dotací do zemědělství nepociťují samotní farmáři? Problém je v tom, že většina evropských farmářů obhospodařuje pouze malé hospodářství, ale většina subvencí a dotací směřuje, jak jsme si již ukázali dříve, do obrovských zemědělských korporací.

Mimo již zmíněných problémů CAP se skladováním, s rozpočtovou náročností, s mezinárodními spory o CAP a s problémem v disproporcích příjmů zemědělců, existuje i mnoho dalších problémů, mezi nejvýznamnější patří radikální změna podoby evropského zemědělství z malého, tradičního, dotvářejícího ráz krajiny na technologicky vyspělé, intenzivní, krajinu spíše devastující. Tato změna vygenerovala hned tři významné problémy.

8.2.6 Industrializace zemědělství

Aplikace CAP vedla, jak jsme si již řekli, ke změnám, které jsou označovány jako industrializace farmářství. Obdobné změny znamenající růst produktivity v agrikulturním sektoru proběhly na různých místech na světě, ale speciálně v Evropě jsou velmi viditelné a mohou být zcela jednoznačně dány do souvislosti s výdaji v rámci CAP. Problémem je, že industriální zemědělství, vede k mnohem intenzivnějšímu využívání krajiny, což negativně působí na kvalitu životního prostředí, na ráz venkovské krajiny, ale také na kvalitu produktů, které jsou nabízeny spotřebitelům.

Negativní vliv na životní prostředí

Základním problémem CAP je, že upřednostňuje ty, kteří vyprodukují více. No, a velmi účinným prostředkem k zvýšení produkce je masivní využívání chemie. Toto pojetí zemědělství pak vede k problémům životního prostředí, jako je znečištění řek, jezer i podzemním, včetně k pití určených, vod nitráty a dalšími škodlivinami, k erozím, znečišťováním a vyčerpáváním půd, k redukcím zvěře, k znečišťování atmosféry na venkově apod.

Péče o dobytek a „tovární farmaření“

Stejně jako CAP přispěla ke snaze o větší úrodu na poli, přispěla také ke snaze o zvýšení produktu v oblasti živočišné výroby.

Efektivnost v této oblasti typicky znamená více masa za menší náklady. Aby došlo k zintenzivnění výrob v této oblasti, začaly se zvířatům podávat nejrůznější antibiotika k zamezení rozšiřování živočišných nákaz, ale také k podpoře růstu, začalo se s výzkumem speciálních krmiv, které zabezpečí rychlé přírůstky svalové hmoty či se začaly křížit taková plemena, aby nová zvířata splňovala podmínky vysokých výnosů a zároveň rezistence k nákazám. V souvislosti s zintenzivněním produkce je často poukazováno na problém životních podmínek zvířat. Díky CAP již není vhodné vyhánět dobytek na pastvu, větších výnosů je dosaženo, pokud je dobytek uzavřen v budovách, kde mají zvířata jen málo příležitostí vydávat energii a tak nedochází k úbytku svalové hmoty. Toto zacházení bývá často hlavně neziskovými, v této oblasti působícími, organizacemi označováno jako týrání zvířat. Tyto organizace také často upozorňují na obrovské vzdálenosti, přes které jsou zvířata transportována jen proto, aby mohla být poražena v místě zpracování.

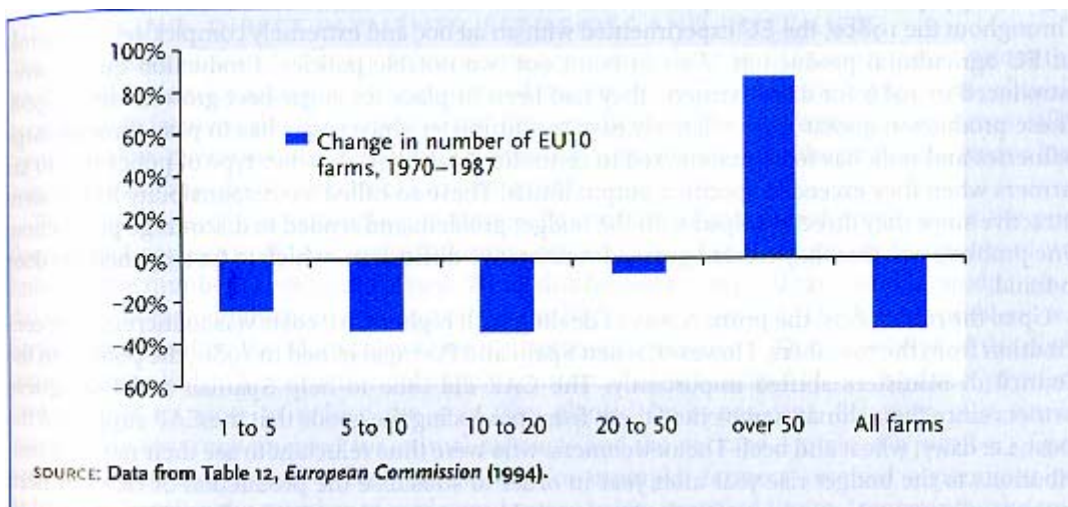
Některé aspekty industriálního zemědělství se staly veřejně známými a diskutovanými v souvislosti se dvěma zvířecími nákazami.

- Nemoc šílených krav, která se široce rozšířila díky tomu, že živá zvířata byla krmena masokostní moučkou z mrtvých zvířat místo tradičního vyhánění zvířat na pastvu.
- Slintavka a kulhavka, nákaza, díky které bylo zahubeno mnoho zvířat, aniž by to způsobila sama nemoc. Alternativou k zabíjení byla vakcinace, ale ta se nepoužívala, neboť vyhubení stád bylo ekonomicky výhodnější. I kdyby byla totiž zvířata naočkována, nebylo by je možno vyexportovat, neboť v zemích spotřeby panoval z takovýchto zvířat strach.

Někteří Evropané reagovali negativně na takovýto způsob zacházení se zvířaty, industriální zemědělství se začalo označovat jako velmi nehumánní. A to se nejednalo o žádné radikální projevy extremistů, označení nehumánní směrem k živočišné výrobě, bylo používáno velkou částí populace EU. Například v roce 1991 milión obyvatel EU podepsalo petici, ve které žádají Evropský parlament, aby se zasadil o to, že zvířata mají být chápána jako živé bytosti. V roce 1994 Parlament petici schválil a od roku 1995 je poskytování důstojných životních podmínek pro zvířata jedním ze základních principů EU. Povinnost humánního zacházení se zvířaty je pak zmiňována jak v Maastrichtské, tak v Amsterodamské smlouvě.

Zánik rodinných farem

Industrializace evropského zemědělství naprosto změnila jeho charakter. Na počátku CAP převážnou část zemědělské produkce dodávaly malé rodinné firmy. Evropané chápali tyto zemědělské firmy, jako něco výjimečného (zabezpečují jim obživu) a proto byli přesvědčeni, že se jim musí věnovat zvláštní pozornost a péče. Problémem však bylo, že mnoho takovýchto firem bylo příliš malých na to, aby mohly účinně využívat technických a technologických vymožeností. Aby tyto mohly být používány, muselo nutně dojít k masové redukci počtu samostatných zemědělských firem a k jejich nahrazení velkými podniky. Toto naprosto změnilo charakter EU farmaření. Změny, které potkaly evropské zemědělství, můžeme vidět i v následujícím grafu.

Od konce 80. let počet velkých firem rychle stoupal, kdežto počet malých výrazně klesal.

8.3 Reformy

Jak již víme, největší problémy vytváří CAP tím, že uměle udržuje domácí ceny výše, než jsou ceny světové. Nejúčinnější reforma by tedy byla, redukovat tyto cenové rozdíly, to však není politicky příliš obhajitelné.

Ačkoliv počet zemědělců je malý (méně než 5% populace), jejich politická moc je abnormální. Velké komerční firmy si dokáží vydobýt miliardy subvencí navíc, pokud ceny klesnou pod stanovenou úroveň. Tyto firmy pak získané peníze investují do restrukturalizace

svých farem a to z jediným cílem, přesměřovat své úsilí tak, aby další státní subvence byly ještě větší než ty minulé. Malé firmy ani zdaleka nedosahují takových zisků, a pokud by byl zrušen systém vysokých cen, byly by nuceny farmaření opustit natrvalo.

Pokud by se politici výrazně postavili proti systému vysokých cen, tak by se ozvaly jak velké, tak malé zemědělské firmy. A paradoxně i voliči spotřebitelé, kteří jsou ji právě nejvíce postiženi, by se postavili proti, neboť přesvědčení průměrného Evropana je ještě stále o nutnosti podpory agrárního sektoru.

Nutné je také zdůraznit, že speciální přístup k zemědělcům není žádným specifickým EU. V počátcích 90. let patřilo EU ve své štedrosti k farmářům pouze k průměru OECD. Průměrná podpora na jednoho pracovníka v zemědělství údajně činila 13000 USD, méně než polovina průměru EFTA a zhruba stejnou hodnotu měla podpora v USA či Japonsku.

Řešení problémů CAP nebylo a není pro politiky jednoduché. Snížení cenových prahů by bylo sice účinné, ale těžko politicky obhajitelné, jejich ponechání a tedy vykupování přebytků je zase velmi finančně náročné. První reakcí EU na tento problém byla snaha EU o ponechání cenových prahů, ale s tím, že se změní celý systém, jakým budou vysoké ceny zabezpečeny. Tímto řešením se budeme zabývat v následující subkapitole.

8.3.1 Snahy o kontrolu nabídky

Od konce 80. let EU začalo experimentovat s pokusy o kontrolu velikosti zemědělské produkce. V roce 1986 byly zavedeny produkční kvóty na mléčné výrobky, na pěstování cukrovky už dokonce existovaly od roku 1968. Plnění těchto kvót bylo vcelku jednoduché kontrolovat, neboť cukr se zpracovává ve velkých rafinériích a mléko zase prochází pasterizací v centralizovaných k tomu určených zařízeních, pokud se zde zjistilo, že nějaký výrobce kvóty překračuje, musel zaplatit za své přebytky speciální daň. Problémem tohoto atraktivního řešení ovlivňování nabídky, které nezatěžovalo rozpočet tolik, jako kontrola poptávky bylo, že jednotlivé kvóty byly rozdělovány na základě administrativního rozhodnutí, což vytvářelo prostor pro nejrůznější podvody.

Do 80. let se EU snažilo řešit narůstající náklady na CAP zvyšováním požadavků na příspěvky jednotlivých členských států. Avšak když se v roce 1986 staly členy i Španělsko a Portugalsko, tak nastaly s tímto systémem problémy. EU totiž nejvíce podporovala pěstování obilí, chov skotu a produkci mléčných výrobků, pro žádnou z těchto komodit nebyly v nově přichozích zemích vhodné klimatické podmínky. A tak se nedivme, že tyto země odmítaly rok co rok navyšovat své platby do EU jen proto, aby mohli být podporováni farmáři bohatých zemí, jako je Francie a Německo. Účast Španělska, Portugalska, Irska a Řecka v EU znamenala, že se začalo více peněz vynakládat na vyrovnávání regionálních rozdílů a byly snahy o omezení plateb v rámci CAP. První ucelený program s cílem limitovat platby na CAP byl uveden v činnost v roce 1988.

Základní osu reformy z roku 1988 (označována jako II. Delorsův balík) tvořila snaha o garantování maximálního množství produkce u většiny zemědělských komodit s výjimkou hovězího. Garancí maximálního množství došlo automaticky k částečné redukci výdajů na udržení stálých cen. EU tak přestalo být největším nákupcem potravin. V balíku byl také

závazek, že celkový procentuální nárůst výdajů na CAP nesmí být větší než tři čtvrtiny celkového procentuálního nárůstu GDP.

Celkově, ale tato reforma základní problém vyřešit nedokázala. Na CAP se i nadále vydávaly obrovské prostředky z rozpočtu unie.

8.3.2 MacSharry reforma

V roce 1986 při tzv. Uruguayském kole jednání se dohodlo, že státy musí redukovat svou protekcionistickou zemědělskou politiku, přesně takovou jako praktikují USA, EU či Japonsko. Ačkoliv už dříve byly snahy o větší liberalizaci obchodu se zemědělskými komoditami, situace v 80. letech byla odlišná. Hlavně proto, že liberalizace měla při Uruguayském kole jednání mnoho zástupců, včetně USA. Dále pak skupina největších potravinových exportérů, označována za „Cairns Group“ tvrdošijně odmítala podepsat jakoukoliv smlouvu, která by nezabezpečovala významný posun v zemědělské politice směrem k liberalizaci. Naproti tomu EU odmítala přistoupit na jakoukoliv významnou liberalizaci. Na konečném zasedání pak v důsledku pozice EU „Cairns Group“ demonstrativně opustila schůzi.

Tato krize ohrozila celý budoucí vývoj světového obchodního systému – což byl výsledek, s kterým nesouhlasila většina EU exportérů (nad 80% EU exportu je tvořeno průmyslovým, nikoliv zemědělským zbožím). Jednotlivé vlády EU začaly vnímat silný tlak, který na ně vyvíjely jejich velké průmyslové a služby nabízející exportně orientované firmy. Na konci tohoto tlaku bylo přiznání EU, že CAP je nutno reformovat tak, aby Uruguayské kolo bylo zakončeno smlouvou, s kterou budou souhlasit i země „Cairns Group“. Reformní balík, označovaný jako MacSharryho reforma, byl přijat v roce 1992. Uruguayské kolo jednání pak bylo ukončeno o 18 měsíců později.

Zrušení vazeb, přímé platby, omezování nabídky a snížení cen

Základem reformy bylo výrazné snížení cen zemědělských produktů, ceny obilnin v EU se dokonce začaly přibližovat světovým cenám. Aby toto snížení cen bylo politicky průchodné resp. přijatelné i pro farmáře, EU začala farmářům vyplácet tzv. přímé platby. Tyto platby bývají někdy označovány jako kompenzační platby, neboť kompenzují ztráty způsobené snížením cen.

Tyto platby zrušily vazbu mezi množstvím produkce a velikostí subvencí. Na rozdíl od předchozí situace, kdy každý farmář dostal dotaci na každou prodanou jednotku (dorovnání do cenového prahu), tak zde byly platby odvislé od velikosti obhospodařovaných půd. Což vedlo k tomu, že byla udržována část krajiny k zemědělským účelům, ale tato krajina nebyla ničena přehnaně intenzivním zemědělstvím. Nabídkový problém se reforma snažila vyřešit i s pomocí propojení přímých plateb s povinností zmenšit velikost obhospodařované půdy. Systém byl jednoduchý, pokud si chtěl zemědělec nárokovat přímou platbu, byl povinen zasít na o 15% menší plochu, než na kterou obvykle zasíval. Schéma bylo stejné pro produkci masa, kde se zase snižovaly stavy dobytka, ale zde se ještě navíc pozitivně zohledňovaly snahy o zlepšení životního prostředí zvířat. Co je zajímavé, tak dvě odvětví nebyla reformou postižena vůbec a to produkce mléka a cukru.

8.3.3 Uruguayské kolo jednání o zemědělství

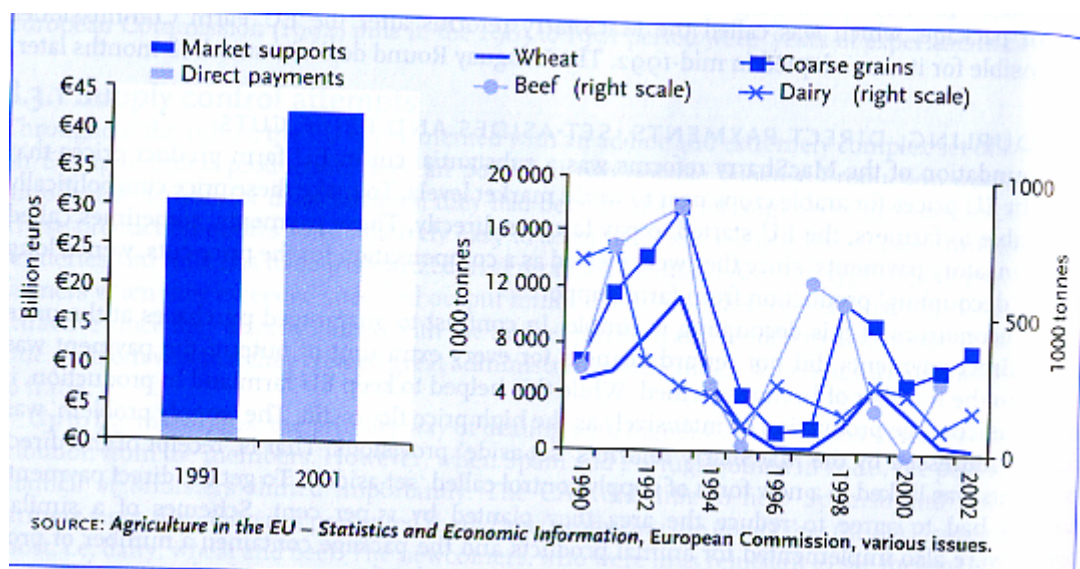
V roce 1994 schválená smlouva, která byla zakončením Uruguayského kola jednání, se významně dotkla zemědělství v EU a to hned prostřednictvím tří liberalizačních prvků, které v ní byly zahrnuty. Za prvé, stále se domácí situaci přizpůsobující poplatky za dovoz zemědělských komodit a kvantitativní restrikce dovozu těchto komodit, měly být přetransformovány ve standardní pevně určená cla. U EU byl ale problém, že cla, které stanovovala, byla extrémně vysoká, typicky mezi 40% až 150%. Nicméně podle uruguayského kola musely státy vpustit do své země alespoň takový import, aby pokrýval nejméně 5% domácí spotřeby daného zboží, tedy určité liberalizace bylo přesto dosaženo. Druhým bodem byl pak požadavek na redukci domácích podpor, nicméně přímé platby EU tím nebyly postiženy. Třetím bodem byl pak závazek k postupnému snižování exportních podpor na jednu pětinu až jednu třetinu.

8.3.4 Agenda 2000, reformy CAP

Na svém zasedání v Berlíně roku 1999 špičky EU souhlasily, že do následujícího střednědobého finančního plánu, již zahrnou CAP, která bude reformována. Reforma byla jednoduše zesílením MacSharryho reforem. To znamená, že došlo k další redukci cenových prahů a k dalším kompenzacím v podobě přímých plateb za utrpěnou ztrátu. Zajímavé je však to, že Agenda 2000 obsahovala závazek EU k fixaci celkových výdajů na CAP. To byla novinka, která reagovala zejména na to, že výdaje na CAP v 90. letech kontinuálně rostly.

8.4 Hodnocení dnešní CAP

Reformy CAP, obzvláště ty, které vedly k přiblížení cen v EU ke světovým cenám, přispěly k řešení některých problémů. Co se však řešit příliš nedařilo, byly vysoké rozpočtové výdaje na CAP. I přesto, že se výdaje na udržení cenových prahů podstatně snížily, celkové výdaje rostly, neboť byly vydávány vysoké částky na přímé platby. Situaci vidíme v následujícím grafu.

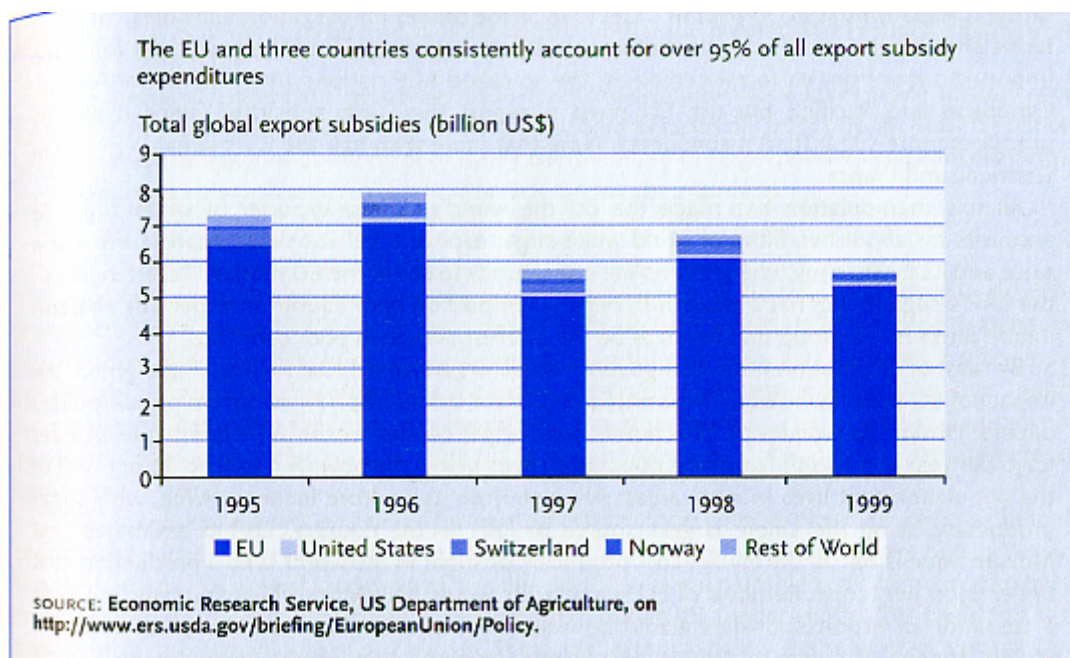
8.4.1 Problém nabídky a hory jídla

Snížení uměle vytvořených pobídek k nadprodukcí (dotace na jednotku) spolu se snížením cenové úrovně, které vedlo k většímu poptávanému množství, přispělo k razantnímu zmenšení neupotřebovaných zásob potravin EU. K tomuto pozitivnímu trendu také přispěl vývoj celosvětových cen potravin, kdy v 90. letech prudce rostla cena obilí a ta se dokonce dostala nad úroveň cenového prahu v EU, což znamenalo, že nadprodukce v EU nemusela být přetransformována v zásoby, ale mohla se dobře uplatnit jinde ve světě. Vývoj zásoby potravin Unie vidíme v pravé části obrázku. K prvnímu prudkému poklesu došlo s MacSharryho reformami po roce 1992, zásoby pak zase sice rostly, ale nedostaly se již dál než mírně nad polovinu předchozích hodnot. Reforma tedy přispěla k částečnému řešení tohoto problému.

8.4.2 Dumping potravin na světovém trhu

Restrikce, které byly uvaleny ve smlouvě plynoucí z uruguayského kola jednání, přispěly k tomu, že EU musela snížit úroveň dumpingu na své potraviny, které nabízela na světovém trhu. EU zavedením obou reforem a tedy snížením prahových cen (MacSharry, Agenda 2000) dostala poptávku a nabídku více k sobě a tak přebytky, které chtěla uplatnit na světovém trhu, nebyly tak velké a subvence k dorovnání do prahových cen se také snížily. EU tedy díky těmto reformám dokázala zčásti plnit závazek uruguayského kola.

Redukce dumpingu bohatých zemí, obzvláště USA a EU, mělo pozitivní vliv na světové ceny. Nicméně EU dumping pouze zmírnila, ale stále ho používá. V následujícím grafu vidíme, že EU je odpovědná za převážnou část celosvětového potravinového dumpingu.

EU dumping má velmi negativní vliv na všechny země, které jsou velkými exportéry potravin, nejvíce však postihuje ty nejchudší z nich. Za neškodlivější se považuje EU export cukru.

Cukr produkovaný z cukrové třtiny je jedna z mála věcí, ve které mají chudé tropické země komparativní výhodu, ale jistě není jednou z komparativních výhod EU. Cukrová třtina nemá v EU vhodné klimatické podmínky k růstu a tak se k jeho produkci v Unii používá cukrová řepa. Ačkoliv CAP určitým způsobem limituje množství vyprodukovaného cukru, jeho stanovené vysoké ceny stále nutí zemědělce, aby ho vyráběli více, než jaká by byla výroba při neregulovaném trhu. Tato uměle zvyšovaná produkce cukru v EU zvyšuje celosvětovou nabídku cukru, což snižuje celosvětovou cenu a nejvíce postiženými národy touto politikou jsou právě ty nejchudší na světě.

8.4.3 Příjmy farmářů a nespravedlivost rozdělování CAP podpor

Příjmy farmářů výrazně vzrostly po implementaci MacSharryho reformy. Nicméně s nespravedlivostí v rozdělování podpor se stále pokračuje, takže stále můžeme vidět na jedné straně farmáře, kteří opouštějí sektor a na straně druhé obrovské výdaje na CAP. Jeden nezpochybnitelný efekt, ale reforma měla, jednotlivé členské státy mají extrémně detailní přehled o svém zemědělství. Přesná data jsou nutná, jak kvůli přímým platbám, tak kvůli stanovování kvót produkce. Tato přesná data umožňují analytikům lépe analyzovat, jak přesně systém CAP podpor funguje. Z posledních analýz vyplývají dvě podstatné věci. Za prvé, že největší část peněz z CAP směřuje pouze k malé části farmářů a to těm, jejichž příjem je mnohem vyšší než je průměr v sektoru. Což již bylo známé i z předchozích analýz. A za druhé, že pouze určitá část podpor jde skutečně přes farmáře. Oba body si postupně podrobněji rozebereme.

Podpory reformované CAP stále nejvíce pomáhají velkým, bohatým farmářům

Podle výsledku OECD nejvíce podpor směřuje k velkým, dobře situovaným zemědělským firmám, konkrétně 25% firem získává 70% podpory (2003). Přesun systému z cenové podpory na přímé platby jen znamenal přesměrování podpor od kvantitativně největšího produktu ke kvantitativně největším farmám (nejvíce hektarů, nejvíce zvířat). Ještě zřejměji je to jasné, pokud si řekneme, že přímé platby jsou vlastně kompenzace za ztrátu utrpěnou cenovým poklesem. A kdo utrpí největší ztrátu? No ten, který z vysokých cen dříve nejvíce těžil.

Nicméně ačkoliv jsou přímé platby dobře vyčíslitelné, lze jen těžko identifikovat, jaký přínos vlastně mají. Co se týká celé CAP, tak tam je identifikace užitků ještě obtížnější, neboť pouze část CAP jde přímo farmářům v podobě přímých plateb.

Farmáři získávají pouze okolo poloviny z CAP podpor

Studie OECD (2003) se pokoušela o vyjádření užitků, které CAP konkrétně přináší. Konkrétně se snažila určit, jak velká část CAP podpor skutečně končí v peněženkách farmářů. A zjistila, že existují dvě velké skutečnosti, díky nim se CAP podpory nerovnjí nárůstům příjmů farmářů. První je, že pokud chce zemědělec získat dotaci, musí vyvinout spoustu činností, které stojí peníze. A tak čistý příjem z dotace je menší než příjem hrubý. A druhá věc je, že část podpor jde lidem, kteří přímo se zemědělskou činností mají málo společného, například dodavatelům vstupů, nefarmařícím majitelům půd či velkým agrochemickým firmám.

Velikosti podpor jsou odvislé od množství zemědělské půdy, kterou farmář vlastní. Pokud je farmář i vlastníkem půdy, pak není problém. Problém nastává, pokud zemědělci hospodaří na pronajatých půdách, což se týká až 40% zemědělských firem. OECD vypočetla, že až okolo 45% z každého eura přímých plateb končí v peněženkách nehospoďářících majitelů zemědělských půd, místo v kasách samotných zemědělců. No a s druhou hlavní CAP politikou, tedy cenovou podporou, je to ještě horší. Farmáři získávají pouze 48 centů z jednoho eura.

8.4.4 Životní prostředí, kvalita života zvířat a rodinné firmy

Reformy CAP měly podstatný vliv na životní prostředí. Především snížení cen a částečné upuštění od provázanosti produkt-podpora, přispělo k omezení přespřilišných snah o další zintenzivňování zemědělství. Co se týká kvality života zvířat, tak i zde bylo zaznamenáno zlepšení. A to hlavně díky právním normám, ve kterých EU zakazovalo konkrétní nehumánní praktiky v přístupu k chovu dobytka. Tento posun je pravděpodobně pouze začátek zavádění „zelené“ koncepce CAP. Enviromentální neziskové organizace a určité politické strany totiž i nadále pokračují v kritice CAP, která směřuje na její negativní důsledky na ráz venkovské krajiny, na kvalitu vod či na odklon od bio-výrob.

Co se týká problému malých rodinných firem, tak zde reforma nepomohla. I nadále si největších dotací užívají velké, dobře situované firmy a ty malé rodinné trh opouštějí. Na trhu pak působí dvě relativně silné extrémní skupiny. Na jedné straně stojí miniaturní firmičky, kde rodinný příjem nezávisí na ekonomických výsledcích těchto firem (často složí pouze jako přivýdělek k hlavní pracovní činnosti), a na druhé straně pak fungují obrovské zemědělské korporace užívající si velkých státních subvencí. Střed mezi těmito póly, kterým máme na mysli rodinné firmy, kdy pracovníci jsou členy rodiny, trh opouštějí, neboť ekonomické výsledky těchto firem nestačí k zabezpečení obživy členů domácnosti.

8.5 Výzva do budoucnosti

Reformy pomohly částečně řešit určité problémy CAP. Nyní se musí CAP vyrovnat se dvěma zcela novými výzvami. Těmi jsou východní rozšiřování Unie a nové kolo vyjednávání v rámci WTO známé jako rozvojová agenda z Doha.

V roce 2003 se EU snažila zareagovat na tyto výzvy novou komplexní reformou, my si nastíníme jen některé části, kterých se týkala.

8.5.1 Východní rozšíření

Východní rozšíření v roce 2004 mělo velký vliv na evropský trh se zemědělskými komoditami a na evropskou zemědělskou politiku. Vysvětlení je jednoduché. Deset nových zemí jsou producenty právě těch komodit, které EU nejvíce podporuje, konkrétně mléčných výrobků, skotu, obilí a cukrové řepy. Navíc je v nově příchozích poměrně významná část obyvatel, která pracuje v zemědělství.

Základní údaje o nových zemích si můžeme prohlédnout v následující tabulce.

	Farmland (million hectares)	Number of farms (millions)	Average farm size (hectares)	Agricultural employment (millions)	Ag. share of employment (%)	Ag. share of GDP (%)
Czech Rep.	4.3	3.9	1.1	0.23	4.9	1.7
Estonia	0.9	0.6	1.6	0.04	7.1	3.2
Cyprus	0.1	0.2	0.7	0.01	4.9	3.9
Latvia	2.5	1.0	2.6	0.15	15.1	3.0
Lithuania	3.5	n.a.	n.a.	0.25	16.5	3.1
Hungary	5.9	3.7	1.6	0.24	6.1	3.8
Malta	0.0	n.a.	n.a.	0.00	2.1	2.2
Poland	18.2	12.3	1.5	2.74	19.2	3.1
Slovenia	0.5	0.7	0.7	0.09	9.9	2.0
Slovak Rep.	2.4	1.6	1.5	0.13	6.3	1.9
Newcomer total	38.3	23.9	1.6	3.9	13.2	3.1
EU15	128.3	6.8	18.7	6.7	4.2	1.7

SOURCE: Table 2.0.1.2 in *Agriculture in the EU – Statistics and Economic Information, 2002*, European Commission.

Vidíme, že východní rozšíření vyprodukovalo okolo 24 miliónu nových zemědělských firem – což je nárůst o 350%. Počet zemědělců nevzrostl tak významně, vzrostl o 60%, z čehož jasně vyplývá, že průměrná velikost farem z nově přichozích zemí je o mnoho menší než z EU15. Všechna tato fakta potvrzují, že nové země mají významný vliv na CAP.

První oblastí, kterou rozšíření postihlo, je rozpočet. Nově přichozí země obdržely pouze velmi omezené příspěvky na své zemědělce v porovnání ke starým členům. Kodaňská smlouva přiznává novým členům příspěvek na CAP pouze ve výši 3,7 miliard EUR v roce 2005 a v roce 2006 pak 4,1 miliardy. Dá se tedy předpokládat, že až se nové země zorientují v rozhodovacím procesu, budou usilovat o nápravu.

Výdaje na CAP se schvalují v Radě ministrů, až se budou schvalovat prostředky na CAP do dalšího období, jistě se nové země spojí proti této nespravedlnosti. Neboť je zcela zřejmé, že se mnohým nebude líbit, že relativně chudé země jako je Polsko, budou souhlasit se svými příspěvky do rozpočtu EU, aby tak přispívaly na bohaté francouzské zemědělce a svým patřičné dotace nezajistily.

8.5.2 Doha kolo jednání

Jednání v Doha skončilo v roce 2004. Jedno z hlavních témat, které byly řešeny, bylo zemědělství stejně tak, jako při Uruguayském kole. Cairns Group zase stojí v čele liberalizačních snah v oblasti obchodu se zemědělskými komoditami. Jedním z důsledků tohoto jednání je, že mnohé země přehodnotily k zemědělství přístup.

Multi-funkčnost

Jeden z nových prvků, které byly zavedeny v EU a dalších evropských zemích, jako jsou Švýcarsko a Norsko, je prvek označovaný jako multi-funkčnost. To znamená, že se k farmaření přistupuje jako k velmi komplexní aktivitě, kde zemědělství jako ekonomická činnost, je pouze jedním z aspektů. Farmáři jsou chápáni jako správci krajiny, jako ochránci vesnických hodnot a jako udržovatelé sociálních tradic. Dobrým přístupem převedení této teorie v praxi je zemědělská reforma bývalého komisaře zemědělství Franze Fischera. Ten ve

své reformě říká, že pouze část plateb, a to ta, která je povolena WTO, jde zemědělcům jako příspěvek na produkci zemědělských komodit. Ten zbytek, tedy platby nad povolenou úroveň, jdou zemědělcům jako podpora v dalších činnostech, které provádějí. Mnohým je teda zřejmé, že multi-funkčnost je prostředek, jak obejít závazky plynoucí z WTO.

8.6 Shrnutí

V této kapitole jsme rozebrali vývoj společné zemědělské politiky. Nejprve jsme ukázali na problémy, které její zavedení přineslo, následně jsme se zabývali reformami, které měly problémy odstranit, a rozebrali si, jak moc byly úspěšné. V závěru jsme se podívali do blízké budoucnosti.